

Fransk fältpost i Svenska Pommern under Napoleonkrigen

av Asbjørn Kierkegaard

Stormningen av Bastiljen i Paris den 14 juli 1789 var inledningen till den franska revolutionen. Frankrike avskaffade enväldet och en konstitutionell monarki infördes 1791. Detta styre avlöstes av republiken 1792. Revolutionen fortsatte och blev både stormfylld och grym. År 1793 avrättades den avsatte kungen Ludvig den XVI och hans drottning Marie Antoinette. Under 1794 utvecklades ett rent skräckvälde i Frankrike. Styret avlöstes av direktoratet 1795, av konsulatet 1799 och slutligen av kejsardömet 1804.

Republiken fick många fiender i Europa och redan 1792 utbröt krig mellan Frankrike och grannarna. Det var ett krig som fortsatte med olika motståndare fram till 1815, endast avbrutet av freden i Amiens 1802-1803. Kriget kom att omfatta hela Europa

ASBJØRN KIERKEGAARD är född 1950 i Danmark, men numera bosatt i Halmstad. Han är medicine doktor och har arbetat som läkare. Sedan barndomen har han samlat på frimärken. Hans specialområden är fransk militärpost och Danmark.

samt dess kolonier. För Europa innebar kriget stora sociala och ekonomiska förändringar och markant ändrade landgränser.

Den 9 augusti 1805 signerade England, Ryssland, Österrike, Neapel och Sverige en traktat riktad mot kejsardömet Frankrike. Ett krig mot Frankrike kunde knappast ge Sverige några särskilda fördelar. Motivet för Sverige att gå med i förbundet kan enbart förklaras av kung Gustav IV Adolfs fanatiska hat mot Frankrikes kejsare Napoleon Bonaparte.

Fig. 1. Lösenbrev daterat i Strassburg efter den gällande franska republikanska kalendern den 7:e vendémiaire, år 14 (29:e september 1805). Brevet är det tidigast kända från "La Grande Armée". Det är sänt till Turin i Italien i det då franska departement Pô. Lösenavgiften som mottagaren fick betala var 8 décimes, som skrevs med bläck på framsidan.

Brevet postbehandlades av fältpostkontoret knutet till arméns generalstab, som stämplade det med sin stämpel för lösenbrev: "BAUGAL /GRANDE-ARMÉE."

Europa i krig 1805-1813

Krigsförklaringen ledde till bildandet av kejsar Napoleons stora armé, med det franska namnet "La Grande Armée". Armén gick omedelbart till aktion. Den korsade floden Rhen den 25 september 1805, införlivade de franska trupperna, som redan stod i Holland och i Hannover, och gick i ilmarsch mot Österrike. Slaget vid Ulm den 15 oktober och vid Austerlitz (i Mähren i östra delen av Tjeckien) den 2 december tvingade Österrike till fredstraktaten i Pressburg (i dag Bratislava) den 26 december 1805.

"La Grande Armée" höll sig kvar i Tyskland och den 9 oktober 1806 bröt kriget ut mellan Frankrike och Preussen. Den preussiska armén krossades i slagen vid Jena och vid Auerstedt den 14 oktober. Återstoden av den preussiska armén förföljdes och Preussens general Blücher kapitulerade i Lübeck den 7 november 1806.

Kriget fortsatte mot Ryssland i Ostpreussen och Polen. Slagen vid Eylau den 8 februari 1807 och vid Friedland den 14 juni beredde marken för fredstraktaten med Ryssland och Preussen, som undertecknades i Tilsit (i dag Sovetsk i Kaliningrad) den 7 juli 1807.

"La Grande Armée" upphörde att existera genom ett kejsarligt dekret tillkännagivet i Erfurt den 12 oktober 1808. Huvudparten av de franska trupperna i Centraleuropa överfördes därpå till Spanien, där Napoleon utkämpade en långdragen strid. De kvarvarande trupperna i Nordtyskland fick namnet "L'Armée du Rhin" (Rhenarmén), med marskalk Davout som chef.

Året därpå, 1809, försämrades förhållandet till Österrike, franska armén i Tyskland utökades markant och från den 1 april 1809 fick den namnet "L'Armée d'Allemagne" (Tysklandsarmén). Kriget bröt ut den 9 april och avslutades då Österrike förlorade slaget vid Wagram den 5-6 juli 1809.

Förhållandet försämrades även till Ryssland. Från början av 1812 utökades de franska styrkorna i Tyskland och de förflyttade sig gradvis mot den ryska gränsen. Förflyttningen genomfördes diskret, då Napoleon var rädd att Ryssland skulle börja kriget innan de franska förberedelserna var gjorda. Därför gick det även en tid innan man öppet och konsekvent använde den nya härens namn: "La Grande Armée". Napoleons armé påbörjade invasionen av Ryssland den

Fig. 2. Lösenbrev daterat i Marienburg 4 april 1808. Det är sänt från fältpostkontoret knutet till 3:e divisionen i 4:e armékåren och stämplat med fältpoststämpeln för lösenbrev: "N° 5./GRANDE-ARMÉE". Det är sänt till "La Régie Générale des Fourrages" i Berlin och då det är sänt mellan två enheter i armén var portot 2 décimes. Med franskt postalt skrivsätt är "2" skrivet på brevet framsida. "La régie générale des fourrages" var den administrativa enheten i armén, som ansvarade för hästfoder till rytteriet.

24 juni och marscherade mot Moskva, som intogs den 14 september. Någon fred med Ryssland uppnådde Napoleon inte. Han blev tvungen att påbörja den ödesdigra reträtten från Moskva den 19 oktober och fälttåget till Ryssland blev en militär katastrof.

År 1813 fortsatte kriget i Tyskland. Napoleon vann slaget vid Lützen den 2 maj och vid Dresden den 26-27 augusti, men då han förlorade slaget vid Leipzig den 18-19 oktober förlorade han Tyskland och i förlängningen sin kejserliga krona.

Napoleons armé och fältpostens organisation

100.000-tals franska soldater spred sig över hela Europa under Napoleons krigföring. Dessa behövde hålla kontakten med fosterlandet, skriva och mottaga brev från vänner och släkt hemma i Frankrike. Till detta ändamål fanns en välutbyggd fältpost.

Napoleons här var hierarkiskt uppbyggd. Längst upp fanns den kejserliga generalsta-

ben. Under denna fanns flera armékårer, som alla hade sin egen generalstab. Armékåren var den minsta enheten i armén, som taktiskt kunde kämpa isolerat och oberoende på slagfältet. En armékår bestod av två till fyra divisioner, var och en med sin egen generalstab, och en division bestod av ett litet antal regementen. Regimentet var arméns mest sammansvetsade enhet, enheten där soldaterna kände varandra och där den enskilde soldaten gjorde sitt bästa för den egna och kollegornas ära och överlevnad. I armén fanns även ett omfattande kavalleri, en stor artilleripark och det kejserliga gardet. Där armén drog fram i Tyskland anlades även befästa städer med en inrymd garnison.

Fältposten var uppbyggd på samma sätt som armén. Huvudfältpostkontoret var knutet till den kejserliga generalstaben och till varje armékår och varje divisions generalstab var det knutet ett fältpostkontor. Det fanns även fältpostkontor anslutna till såväl artilleriparken som det kejserliga gardet, och till kavalleridivisionerna fanns åtskilliga fältpostkontor knutna.

Fig. 3. Lösenbrev daterat i Stralsund den 24 augusti 1807 och adresserat till Vendôme i det franska departementet Loire et Cher. Brevet sändes genom ett fältpostkontor som tjänstgjorde vid belägringen av Stralsund. Under juli månad var det knutet till den 10:e kårens 2:a division. Den 25 augusti 1807 var Stralsund erövrat och fältpostkontoret omvandlat från ett mobilt fältpostkontor till ett stationärt fältpostkontor placerat i Stralsund. På brevets framsida har fältposten placerat sin stämpel för lösenbrev: "No. 77/GRANDE-ARMÉE" och den civila posten i Frankrike har räknat ut portoavgiften till 9 décimes (< 6 gram, 600-800 km), som står noterat på brevets framsida.

Armén var mobil och fältpostkontoren fick ständigt röra sig med de militärenheter, som de fick betjäna. En del av de befästa städerna fick även ett fältpostkontor anvisat. Dessa kontor var stationära, såsom garnisonen de hörde till.

Fältposten tillhörde Frankrikes civila postmyndighet i Paris. Denna utnämnde fältpostens personal och betalade personalens löner. Fältposten och dess funktion stod även under överinseende av arméns administrativa personal.

Fältposten i arbete

Fältpostens uppgift var att samla ihop breven från soldater, officerare och arméns administration och transportera dessa till mottagaren i Frankrike eller till andra militära enheter. Detta var en daglig uppgift. Vid den franska gränsen överlämnades breven till det civila postverket. Brev till andra länder än Frankrike sändes alltid transit genom Frankrike och den civila franska posten. Fältpostens uppgift var även att ta emot alla brev till

armén, till soldaterna och till officerarna och distribuera dessa till mottagarna. Fältpostens kontakt med armén var "vaguemestren". Det var en soldat eller en underofficer, som fungerade som en sorts brevbärare. Han samlade ihop breven från sin militärenhet och överlämnade dem till fältpostkontoret, och från fältpostkontoret mottog han alla brev till sin enhet och delade ut dem till mottagarna. "Vaguemestrens" service var kostnadsfri. Detta var bestämt i lag (L'arrêté du 7 thermidor an II), men det var brukligt att han mottog 5 centimes per brev i dricks. Några anteckningar om detta ses aldrig på fältpostbreven. "Vaguemestren" eller brevskrivaren behövde inte lämna brevet till det fältpostkontor, som hörde till den egna militära enheten. Breven kunde lämnas på det fältpostkontor, som var närmast eller där det var mest praktiskt, såväl i den egna armékåren som i en annan armékår. Det var vanligt förekommande att man uppsökte det fältpostkontor man först korsade på sin väg. Huvudfältpostkontoret korresponderade med alla övriga fältpostkontor i armén och

Fig. 4. Lösenbrev daterat "framför Estralsund i Sverige 25 juli 1808". Det är adresserat till avsändarens föräldrar i franska departementet L'Hérault. Brevet har expedierats av fältpostkontoret, som var knutet till den 4:e kårens 4:e division (general Molitor), som stämplade det med sin stämplar för lösenbrev: "No. 82/GRANDE-ARMÉE". Under belägringen av Stralsund året innan var detta fältposthus knutet till den 2:a divisionen i "Corps d'Observation des Côtes Baltique". Föräldrarna blev i Frankrike avkrävda lösenbeloppet 10 décimes (<6 gram, 800-1.000 km), skrivet med bläck på framsidan.

med den civila posttjänsten i Frankrike. De underlydande fältpostkontoren korresponderade med alla övriga fältpostkontor och med huvudfältpostkontoret, men aldrig direkt med den civila posttjänsten i Frankrike. I dag känner vi inte till vilka vägar posten transporterades genom de ockuperade områdena till den franska gränsen. Officiella skriftliga källor saknas helt och hållet. Sannolikt ändrades postvägarna ständigt över tiden, beroende på arméns förflyttningar. Vi saknar också skriftliga källor, som kan berätta vid vilka gränsstäder fältpostbrev utväxlades med det franska civila postverket. Det har förekommit postutväxling på flera platser och dessa har sannolikt även ändrats vid flera tillfällen, men i något mindre grad än postvägarna. Fältpostbrev saknar även anteckningar, som kan berätta om postvägar och postutväxlingar. Brev som gått med fältposten är icke karterade eller stämplade med transitsstämplar av fältposten eller av det civila franska postverket.

Fältpostens poststämplar

Alla fältpostkontor tilldelades tre olika poststämplar. Det var en stämpel för inte förbetalda brev, en annan stämpel för förutbetalda brev och en så kallad déboursé-stämpel, som postkontoret placerade på baksidan av de brev det omdirigerade till ett annat postkontor. Arméns huvudfältpostkontor fick tre lätt igenkännliga stämplar utan nummer, men med texten "BAU GAL".

De underliggande fältpostkontoren tilldelades var sitt nummer och numret var antecknat i kontorets tre olika stämplar. Här saknar vi även skriftliga källor, som kan berätta hur numren var fördelade mellan arméns olika enheter. Det är dock uppenbart, att fördelningen inte var permanent. Fältpostnumren har ofta växlat mellan arméförbanden på ett till synes osystematiskt sätt. Genom att studera ett stort antal fältpostbrev och registrera avsändarens militärenhet och korrelera enheten till fältpostnumret har

Fig. 5. Lösenbrev daterat i Stralsund den 23 december 1807 och adresserat till Uzel i franska departementet Côte du Nord (i dag Côtes d'Armor i Bretagne). Brevet har postbehandlats på fältpostkontoret knutet till en militär serviceenhet i 4:e armékåren, som stämplade brevet med sin stämpel för lösenbrev: "No. 83/GRANDE-ARMÉE". I Frankrike taxerades brevet med lösenavgiften 10 décimes (< 6 gram, 800-1.000 km). På brevets baksida finns 20 intill varandra stående bläckstreck. Postfunktionären i Uzel var förmodligen analfabet. Han blev informerad om att han skulle avkräva mottagaren 20 st. 1 sou mynt för brevet och ritade därför de 20 strecken för att hålla räkning. Före 1795 hade Frankrike en annan myntfot med livre och sou och en sou var $\frac{1}{2}$ décime.

Ph. F. de Frank lyckats binda de flesta stämpelar till en militär enhet och kartlägga stämpelns vandring från arméförband till arméförband i "La Grande Armée" under perioden 1805-1808. Hur fältpostnumren var fördelade mellan härens förband i "L'Armée du Rhin" och i "L'Armée d'Allemagne" samt i "La Grande Armée" från perioden 1812-1813 vet vi inte.

Till stämplingen användes svart eller rött bläck eller bläck i blå-blågröna färgnyanser. Några fältpoststämplar förekommer endast med en färg, medan andra fältpoststämplar är registrerade i två eller tre olika stämpelfärger. När det är fallet har stämpeln en färg under en period för att därefter plötsligt byta till en annan stämpelfärg under en ny period. Till synes genomfördes färgvalet helt osystematiskt. Man använde det bläck och den färg man fick fatt på. Fältpostkontoren fick ingen stämpelfärg levererad från Frankrike. Man inhandlade den lokalt, där man befann sig i Europa och fältpostkontoret hade enbart tillgång till en färg i taget. När det gäller stämpelfärg hade det franska postverket inga regler före 1823.

Fältpostens posttaxa

Brev till och från den franska armén i utlandet debiterades enbart för transporten inrikes i Frankrike. Transporten utrikes mellan franska gränsen och arméförbandet kostade ingenting (La loi du 27 juin 1792). Brevtaxan i Frankrike var bestämd av brevens vikt och kortaste postväg från franska gränsen och till avsändande/mottagande postkontor inne i Frankrike. Taxan var den samma för förbetalda brev (frankobrev) och för brev, som mottagaren betalade för (lösenbrev). År 1807 var det portot från 1806 (La loi du 24 avril 1806), som var i kraft. En ny taxa infördes 1810 (La loi du 20 avril 1810), men den innebar inga portohöjningar. Kejsarriket hade genom alla krigen expanderat och den nya taxan införde tre ytterligare avståndsnivåer. Ett enkelt brev (mindre än 6 gram) sånt mellan två olika enheter i armén kostade 2 décimes oavsett hur långt brevet skulle fraktas.

Förutbetalda brev med vikt mindre än 7 gram och utan kuvert, samt adresserat till soldater eller officerare i aktiv tjänst kunde 1807 skickas för en standardavgift på 15 centimes oavsett resvägens längd (La loi du 5 Nivôse an V).

Fig. 6. Lösenbrev från "L'Armée Du Rhin". Det är skrivet av brigadgeneralen Léopold Destabenrath och daterat i Nürnberg i Bayern den 11 april 1809. Brevet är sånt till Gournay-en-Bray i det franska departement Seine-Inférieure (i dag Seine-Maritime). Mottagaren har betalt 8 décimes i lösenavgift (< 6 gram, 500-600 km). "L'Armée Du Rhin" hade bytt namn till "L'Armée D'Allemagne" 11 dagar tidigare, men fältpostmästaren i Nürnberg hade ännu inte fått någon ny stämpel och brevet stämpelades med en Rhenarmé stämpel för lösenbrev: "No 3./ARM. DU RHIN".

Avgiften noterades i centimes på brevets baksida. På alla andra fältpostbrev är portoavgiften noterad i décimes (1 franc = 10 décimes = 100 centimes). År 1810 modifierades reglerna, vikten sänktes till mindre än 6 gram och portoavgiften ökade till 25 centimes (Décret du 9 février 1810).

Brev kunde även skickas portofritt som tjänstebrev (L'arrêté des Consuls du 27 prairial an VIII).

Sådana brev blev aldrig taxerade. Rätt till avgiftsfria brev hade högre officerare och några administrativa tjänstemän i armén. För de flesta var rätten till avgiftsfrihet begränsad till bestämda angivna mottagare. Tjänstebrev skulle inlämnas direkt till fältpostkontoret och innehålllet fick normalt inte ha privat karaktär.

Oaktat det var billigare att sända ett brev genom fältposten, jämfört med det civila postverket, var brevskrivning ändå ett kostsamt nöje. Ett enkelt brev sänt från Stralsund till Paris kostade 8 décimes (för en vikt mind-

re än 6 gram, avstånd 500-600 km); en menig soldat tjänade 3-6 décimes per dag.

Icke förbetalda brev

Lösenbrev, det vill säga obetalda brev, stämpelades på framsidan med fältpostkontorets "port dû"-stämpel (port dû = porto skyldig). En tvåradig stämpel med kontorsnummer på den översta raden och under detta namn på armén: "GRANDE-ARMÉE", "L'ARMÉE DU RHIN" (1808-1809) eller "L'ARMÉE D'ALLEMAGNE" (1809-1812). Brevet taxerades först när det nådde Frankrike. Bodde adressaten i Paris, eller skulle brevet passera Paris, taxerades det i Paris. Övriga brev taxerades på det sista postkontoret, som brevet passerade före bestämmelseortens postkontor. Möjligen kunde det även ha taxerats av den civila postmyndigheten vid Frankrikes gräns. Lösenbeloppet som mottagaren fick betala blev alltid noterat med bläck på brevets framsida och med arabiska siffror. Se Fig. 1-8.

Fig. 7. Lösenbrev daterat i Stockholm den 22 augusti 1809 och adresserat till Bordeaux. Brevet stämpelades i Stockholm med stadens enradiga stämpel och är befordrat till Stralsund med den allmänna posten eller med en privat expeditör. I Stralsund är det överlämnat till fältpostkontoret. Här stämpelades det på framsidan med kontorets stämpel för lösenbrev: "No. 13/ARM. D'ALLEMAGNE" och sändes sedan med fältposten till den franska gränsen helt gratis. I Frankrike taxerades brevet 10 décimes, skrivet med bläck på brevets framsida. Det är avgiften för transportsträckan mellan franska gränsen och Bordeaux (<6 gram, 800-1000 km). Jag har sett ytterligare ett brev befordrat på detta sätt och med samma mottagare i Bordeaux, men med en annan avsändare i Stockholm. År 1809 låg Sverige i krig med Frankrike. Att låta fiendens militär sända brevet portofritt mellan Stralsund och Frankrike var påhittigt.

Förbetalda brev

Frankobrev stämplades på framsidan med fältpostkontorets "port payé"-stämpel (port payé = porto är betalt). Det var en tvåradig stämpel med postkontorsnummer på den översta raden följt av texten "PORT-PAYÉ" och under detta arméns namn: "GRANDE-ARMÉE", "L'ARMÉE DU RHIN" (1808-1809) eller "L'ARMÉE D'ALLEMAGNE" (1809-1812). Se Fig. 9.

Brevet taxerades och betalades på fältpostkontoret och portobeloppet blev alltid noterat med bläck på brevvets baksida och med arabiska siffror. Fältpostkontoret brukade också rita en diagonal bläcklinje från hörn till hörn på framsidan av brevet, ibland två diagonala bläcklinjer som ett kryss på framsidan av brevet. Detta var inte obligatoriskt, men gjordes för att påminna postkontoret i Frankrike att någon portoavgift inte skulle utkrävas av brevvets mottagare.

Omdirigerade brev

Omdirigerade brev stämplades på baksidan med fältpostkontorets "déboursé"-stämpel (déboursé = utlagt, betalt). Det var en tvåradig stämpel med kontorsnummer på den översta raden följt av texten "DEB" och under detta arméns namn: "GRANDE-ARMÉE", "L'ARMÉE DU RHIN" (1808-1809) eller "L'ARMÉE D'ALLEMAGNE" (1809-1812). Se Fig. 14.

Stämpeln användes när fältpostkontoret inte fann brevvets mottagare, denne var okänd, eller hade flyttat till ett annat militärförband, eller adressen på brevet var felaktig. Tyvärr var orsaken i många fall att brevvets mottagare hade avlidit. Fältpostens kundkrets hade en hög dödlighet. Fältpostkontoret noterade ofta information om orsaken till omdirigeringen på brevvets fram- eller baksida. Stämpeln innebar att fältpostkontoret hade haft brevet på sitt kontor, men inte hade fått någon betalning för brevet.

Fig. 8. Lösenbrev daterat i Stettin den 3 maj 1808 och adresserat till Gournay-en-Bray i det franska departement Seine-Inférieure (i dag Seine-Maritime). Det var ett tungt brev. Vågen visade mellan 8 och 10 gram och fältpostmästaren skrev därför "8" med bläck överst till vänster på brevet. Avståndet mellan franska gränsen och Gournay-en-Bray var 600-800 km. och ett brev med vikt upp till 6 gram kostade 9 décimes i portoavgift. Nu var brevet tyngre och avgiften blev 14 décimes. Postmästaren skrev "14" mitt på brevet. Brevet postbehandlades på fältpostkontoret knutet till den 4:e armékårens generalstab och stämplades med kontorets lösenstämpel: "N° 3./GRANDE-ARMÉE".

Avgiftsfria brev

Portofria brev kunde stämplas på framsidan med fältpostkontorets "port dû"-stämpel, men de kunde även passera fältpostkontoret utan att bli stämplade. På portofria brev finns aldrig några taxeringsanteckningar. En förutsättning för brevets portofrihet var att avsändaren i det nedre vänstra hörnet på brevvets framsida skrev vilken rang han hade i armén som gav honom rätt att skicka brevet portofritt, samt signerade med sitt eget namn (L'arrêté des Consuls du 27 prairial an VIII). Se Fig. 10-13.

Krigen och Svenska Pommern

Svenska Pommern var ett nordtyskt landområde, som tillhörde Sverige sedan Westfaliska freden 1648. Det omfattade ön Rügen och ett landområde norr om floden Peene med städerna Stralsund och Greifswald. För att bedöma om ett fältpostbrev från Napoleons armé har sitt ursprung i Svenska Pommern är det av värde att känna till när

territoriet var ockuperat av den franska arméns olika förband.

Sverige hade förklarat Frankrike krig den 31 oktober 1805 och efter Preussens kollaps i november 1806 kom "La Grande Armée" att stå vid gränsen till Svenska Pommern. En invasion planerades, men fick senareläggas på grund av den franska arméns häftiga strider mot den ryska armén i Ostpreussen. Det dröjde dock inte länge innan franska armén kunde vända sig mot Sverige. Svenska Pommern kom att ockuperas av fransk militär under tre perioder.

28 januari-1 april 1807

Invasionen av Svenska Pommern inleddes den 28 januari 1807 och två dagar senare påbörjade de franska trupperna belägringen av Stralsund, en då mycket starkt befäst stad. Det var delar av den 8:e kåren under ledning av marskalk Mortier, som gick in i Svenska Pommern. Samtidigt pågick belägringen av Kolberg (i dag Kolobrzeg, hamnstad vid

Fig. 9. Betalt brev daterat i Greifswald den 28 maj 1808 och sänt till Avignon. Fältpostkontoret har placerat sin stämpel för betalda brev på framsidan: "No. 74 PORT-PAYÉ/GRANDE-ARMÉE", men inte ritat en diagonal blåcklinje från hörn till hörn på framsidan av brevet, såsom var brukligt.

Brevet är förutbetalt, med vikt <7 gram samt adresserat till en militär person i aktiv tjänst. Det kunde därför sändas för den låga standardavgiften 15 centimes. Portot betalades till fältpostkontoret och noterades på brevets baksida.

Polens Östersjökust) och en del av belägringsstyrkorna fick flyttas från Stralsund till Kolberg. De franska trupperna framför Stralsund uttunnades och i slutet var det enbart 8:e kårens 1:a division (general Grandjean), som stod kvar framför Stralsunds fästningsmurar. De var numerärt färre än de belägrade styrkorna inne i Stralsund. Den svenska armén gjorde en stor offensiv från Stralsund den 1 april och lyckades upphäva belägringen, så att fransmännen fick retirera ut ur Svenska Pommern. En vapenvila slöts med Sverige i Schlattkow den 18 april. Frankrike prioriterade kampen mot Ryssland i Ostpreussen framför en ny invasion i Svenska Pommern.

13 juli 1807-6 januari 1810

Gustav IV Adolf sade upp vapenvilan den 2 juni 1807. Men lyckan undsätter inte alltid den dristige. Den 7 juli slöt Napoleon fred med Ryssland och Preussen och fick då runt 380.000 soldater tillgängliga för nya uppdrag. Marskalk Brune med cirka 38.000 krigsvana soldater invaderade Svenska Pommern den 13 juli. De cirka 17.000 svenska soldaterna kunde inte bjuda mycket motstånd. Två dagar senare belägrades Stralsund. Gustav IV

Adolf insåg det hopplösa i situationen och evakuerade alla sina trupper från Stralsund till Rügen natten mellan den 19 och 20 augusti. Natten mellan den 24 och 25 augusti intog Frankrike den befästa ön Dänholm mellan Stralsund och Rügen i ett stormangrepp. Under de fortsatta franska förberedelserna till invasion av Rügen begärde den svenska militärledningen förhandlingar. Fransmännen fick ockupera hela Rügen utan motstånd, i utbyte mot att svenskarna fritt kunde avtåga från ön. Rügen ockuperades den 7 september och den siste svenske soldaten lämnade Svenska Pommern den 27 september.

Invasionsstyrkan tillhörde "Corps d'Observation des Côtes de la Baltique". Det var marskalk Brune, som hade organiserat kåren på order av Napoleon (Corr. Nap. no. 12494) den 29 april 1807 och enhetens primära funktion var att skydda Nordtyskland mot angrep från England eller Sverige. I Stralsunds belägring deltog två franska och en italiensk division. Det var: 1:a divisionen (general Boudet), 2:a divisionen (general Molitor) och den italienska divisionen (general Loison). Belägringen förstärktes även av en fransk militär enhet utlånad av den span-

Fig. 10. Tjänstebrev daterat av en arméadministratör i Stralsund den 4 september 1807 och sänt portofritt till en annan arméadministratör i samma stad. För att påvisa sin rätt till portofrihet har avsändaren använt en stämpel med sin titel och sin signatur i nedre vänstra hörnan av brevet: "**Le Commissaire Ordonnateur/Monnay**". Det är en stämpel han har låtit framställa på privat initiativ för att underlätta det dagliga arbetet med korrespondensen. Brevet är inte taxerat.

ske kungen. Till ockupationen av upplandet hade man 3:e divisionen (general Grandjean) och en holländsk arméstyrka utlånad av Hollands kung. Även tyska trupper från Baden och från Hessen-Darmstadt medverkade i ockupationen.

Efter den 27 september 1807 fanns mycket militär kvar i Svenska Pommern. Landet var bördigt och rikt och Napoleon brukade kvarhålla sina soldater på erövrade mark för att inte belasta sin egen krigskassa med deras underhåll. Nya uppgifter väntade dock för soldaterna på Iberiska halvön och efter upplösningen av "La Grande Armée" den 12 oktober 1808 hade de flesta soldaterna marscherat mot Spanien. De få kvarvarande tjänstgjorde i den stationära garnisonen i den befästa staden Stralsund, som ingick i armén med namnet "L'Armée du Rhin". Den 1 april 1809 bytte armén åter namn. Den fick nu namnet "L'Armée d'Allemagne".

Frankrike och Sverige slöt fred den 6 januari 1810. "L'Armée d'Allemagne" evakuerade Svenska Pommern, som Sverige fick behålla i sin helhet. Sverige måste dock för-

klara England krig och ansluta sig till den kontinentala fastlandsblockaden; en handelsblockad som skulle förhindra Englands handel med det övriga Europa. England var vid den tidpunkten Sveriges största handelspartner.

20 januari 1812-8 mars 1813

Två år senare, den 10 januari 1812 beordrade Napoleon marskalk Davout att besätta Svenska Pommern. Motivet var att Sverige inte respekterade fastlandsblockaden. Det var general Friant som fick uppdraget och den 20 januari ockuperade han utan motstånd Svenska Pommern och Stralsund med enheter från 2:a kåren i "L'Armée d'Allemagne". Få månader senare bytte armén åter namn till "La Grande Armée". Efter Napoleons militära katastrof i Ryssland 1812 invaderade Ryssland Nordtyskland och ingick förbund med Preussen. De franska trupperna retirerade mot Elbe och den 8 mars 1813 evakuerade general Morand, fransk guvernör i Stralsund, Svenska Pommern.

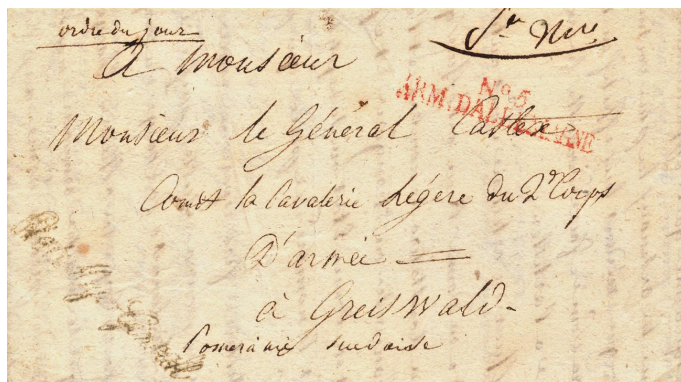

Fig. 11. Portofritt tjänstebrev daterat i Magdeburg den 13 mars 1812 och sänt till Greifswald i Svenska Pommern, ockuperat av Frankrike sedan den 20 januari samma år. Brevet är sänt från arméns 2:a kårs generalstab, lokaliserad i Magdeburg, till samma kårs kavalleri stationerat i Greifswald. I brevet noteras arméns namn: "La Grande Armée", men man försökte hemlighålla upprustningen mot Ryssland och brevets framsida fick en av tyska arméns stämpel för lösenbrev: "No. 5/ARM. D'ALLEMAGNE". I övre högra brevhörnet har avsändaren noterat "S^r M" (Service Militaire). Det är korrekt, men det hade ingen betydelse för brevets rätt till portofrihet. Den rätten har brevet då avsändaren i nedre vänstra hörnan har stämplat: "Etat major général" (Generalstaben).

L'Armée du Nord

I "La Grande Armée" fanns inte enbart franska soldater. Här fanns även soldater från ett flertal europeiska länder och det talades flera språk. Dessa soldater var antingen inkorporerade i "La Grande Armée's" arméenheter eller bildade egna enheter i armén. När det senare var fallet togs ibland enhetens fältpost med de egna fältpoststämplarna med in i "La Grande Armée". "L'Armée du Nord" var ett sådant exempel. Det var en mindre armékår på drygt 18.000 franska och holländska soldater. Enheten opererade omkring Wesel i Tyskland under ledning av Napoleons bror kung Ludvig av Holland i oktober 1806. Den inleddes sedan i den 8:e armékåren och flyttade med kåren till Pommern. Dess fältpoststämplar är registrerade från Wesel och från den preussiska delen av Pommern 1806-1807. Enbart en fältpoststämpel är känd från Svenska Pommern och den sitter på ett brev skrivet av fältpostmästaren i Greifswald. Se Fig. 12.

Franska fältpostbrev från Svenska Pommern

I 35 år har jag på utställningar, i handeln och i litteraturen registrerat franska fältpostbrev från Svenska Pommern och det har blivit mer än 100 brev. En sammanställning finns i tabellen här intill. Det exakta antalet brev går inte att bestämma, då breven ofta inte har avbildats eller fått en utförlig beskrivning. En del brev har sannolikt sålts flera gånger under perioden och sannolikt även registrerats såväl i handeln som senare i en samling.

De vanligaste fältpoststämplarna från Svenska Pommern är "port dû"-stämpeln med nummer 77, 82 och 83 samt "port payé"-stämpeln med nummer 74.

De finns alla i mer än 10 exemplar. Stämpeln från fältpostmästaren i Greifswald finns enbart registrerad i detta enda exemplar. De övriga stämplarna i tabellen är registrerade i upp till fem exemplar. Lösenbrev från armén är vanligare, uppskattningsvis minst tio gånger vanligare, än frankobrev. Det är därför exceptionellt att "port-payé"-stämpeln

Fig. 12. Portofritt tjänstebrev från fältpostmästaren i den holländska divisionen i 8:e kåren. Brevet är daterat i Greifswald 16 februari 1807 och sänt till en underofficer i samma kårs 1:a division. Avsändaren har inte enligt reglementet noterat sin tjänsteställning och signerat brevet i nedre vänstra hörnet, men brevets portofrihet har accepterats. Det är inte taxerat. Postmästaren har tydligen godkänt det egna brevet. När ett portofritt brev stämplas på fältpostkontoret används normalt stämpeln för lösenbrev. Här har postmästaren använt kontorets stämpel för frankobrev:

"PORT PAYE/No 1/ARMEEDUNORD".

med nummer 74 är så vanlig. Det får illustrera att frekvensen av ett stämpelavtryck från början av 1800-talet i högre grad avspeglar vilka brevarkiv, som har överlevt århundraden, än hur frekvent stämpeln använts. Samtliga brev jag har sett med "port-payé"-stämpel nummer 74 är adresserade till samma mottagare i Avignon. Stämpeln från "Armée du Nord" (Se Fig. 12.) är inte känd utanför Svenska Pommern. Alla de övriga stämplatna i tabellen finns på fältpostbrev sända från andra områden och i ett något större antal än från Svenska Pommern.

Det finns inga brev med blå eller blågrön stämpelfärg registrerade från Svenska Pommern. Det är även mer ovanligt med otaxerade tjänstebrev från området jämfört med andra områden i Tyskland, ockuperade av Napoleons armé. De flesta fältpostbrev från Svenska Pommern är från 1807-1808. Det är logiskt, för då fanns det mest militär i området.

Fältpostkontoret med nummer 77 var först ett mobilt kontor knutet till 2:a divisionen i 10:e armékåren. Någon dag efter erövringen av Stralsund omvandlades det till ett stationärt fältpostkontor i Stralsund.

I samband med belägringen av Stralsund och omedelbart därefter fanns mycket militär i området och då rimligen flera andra mobila fältpostkontor i Svenska Pommern. Samtidigt opererade den franska armén även i Preussiska Pommern och den militära trafiken mellan områdena var omfattande. Det var lätt att ta med sig brev och posta dessa från ett fältpostkontor i ett annat område, när man själv eller någon annan från sitt förband var på resa. Vi vet inte hur de mobila fältpostkontoren flyttade runt i regionen. Samtliga franska fältpostnummer ovan är under 1807-1808 även registrerade från andra områden av Nordtyskland än Svenska Pommern och i vilken grad det beror på fältpostkontorens förflyttningar eller på brev-bärarnas resmönster vet vi inte.

Fig. 13. Brev daterat i lägren framför Stralsund 11 augusti 1807. Det är ett privatbrev skrivet av brigadgeneral François Nicolas Fririon, med kommando över 3:e och 93:e regementena i 1:a divisionen (general Boudet) i "Corps d'Observation des Côtes Baltique". Som brigadgeneral hade N. Fririon inte rätt att skicka brevet portofritt. Han prövade att göra det ändå. Genom att skriva sin militära rang och sin signatur (**Le Gal de B/N Fririon**) i nedre vänstra hörnet av brevet framsida angav han att det var ett tjänstebrev, och oklart varför, ritade han en diagonal bläcklinje från hörn till hörn på framsidan av brevet. Han lyckades. Brevet blev inte taxerat. Fältpostkontoret knutet till den 1:a divisionen i "Corps d'Observation des Côtes Baltique" stämplat brevet med sin stämpel för lösenbrev: "No. 69/GRANDE-ARMÉE".

Efter Stralsunds och Rügens erövring uppehöll sig en del soldater i militärläger ute i landsorten, nära matförråden. Enstaka brev är skrivna i dessa läger, men många av soldaterna i lägren skrev sannolikt närmaste centralortens namn i brevens datering. (Se Fig. 4.) De flesta noterade det militära centralt Stralsund eller det administrativa centralt Greifswald i brevhuvudet.

Efter 1808 är franska fältpostbrev från Svenska Pommern mycket ovanliga. Det fanns så lite fransk militär i området att det är osannolikt att det fanns något fältpostkontor kvar i Svenska Pommern. Mer sannolikt är att den lokala "vaguemester" såg till att breven följde andra transporter till ett fältpostkontor utanför Svenska Pommern.

Missförstådda och saknade fältpoststämplat

Enbart en fältpoststämpel från Svenska Pommern är registrerad med två olika stämpelfärger: "No.13/ARM. DU RHIN" från 1809 är registrerad med svart och med röd stämpelfärg.

Albert Reinhardt upplyser i sin katalog från 1986 att ett brev med fältpoststämpeln "No.14/GRANDE-ARMÉE" är registrerad med svart stämpelfärg från Stralsund 1812. Jag har aldrig sett ett sådant brev och tror att det rör sig om ett tryckfel. Från "La Grande Armée" är enbart ett brev med fältpostnummer 14 i svart stämpelfärg registrerat och det brevet är daterat i Polen 1807.

Fig. 14. Lösenbrev daterat i Stralsund den 25 augusti 1807 och adresserat till Münster. Brevet är skrivet av brigadgeneral François Nicolas Fririon, som tjänstgjorde i 1:a divisionen (general Boudet) i "Corps d'Observation des Côtes de la Baltique". Generalen har försökt sända brevet portofritt genom att skriva sin militära rang och sin signatur i nedre vänstra hörnet på brevens framsida. Fältpostkontoret har dock inte accepterat det och sänt brevet som ett lösenbrev mellan två arméenheter till taxan 2 décimes. Taxan skrevs med bläck på framsidan. I Münster fann det stationära fältpostkontoret icke mottagaren. Det stämplade sin déboursé-stämpel "No. 62 DÉB/GRANDE-ARMÉE" på baksidan och omdirigerade brevet.

I handeln påträffas ibland tvåfärgade avtryck av fältpoststämplat, vilket beskrivits som en dubbel avstämpling med två olika stämpelfärger. Det är en positiv tolkning. Orsaken är sannolikt inte att fältpostfunktionären har ångrat färgvalet och upprepat stämplingen med en ny färg. Rimligen hade ett fältpostkontor aldrig mer än en sorts stämpelfärg i taget. När färgburken var tom gick man ut och köpte ny stämpelfärg i den färg, som det gick att få tag på. Det har varje gång rört sig om ett stämpelavtryck där det svarta pigmentet ligger direkt ovanpå det röda pigmentet, aldrig det omvända. Färgfenomenet förklarar rimligen av att brevet har varit arkiverat i en ficka av PVC-plast och metallstabilisatorn i PVC-plasten har reagerat med blyet i den röda färgen och bildat blyulfat, ett svart och svårslösligt kemiskt ämne.

Det har även ibland angetts i auktionskataloger att någon fältpoststämpel, som jag inte har medtagit i tabellen här intill, kommer från Svenska Pommern, även om det posthistoriskt är en omöjlighet. Fältpostkontoren arbetade normalt under mycket primitiva förhållanden och stämpelavtrycken på breven bär prägel av detta. Avtrycken blev ofta inte kompletta och ett fältpostnummer kan lätt feltolkas och uppfattas som ett annat nummer.

Varje fältpostkontor hade tre olika stämplat i bruk samtidigt. I tabellen ses att många av dessa stämplat saknas. En komplett stämpeluppsättning med de tre stämplatarna är enbart registrerad för fältpostnummer 77. Tabellen visar att det saknas stämpelavtryck från nio fältpostkontor. Även om stämpeln inte är registrerad är jag övertygad om att den finns, och många av dem kommer att upptäckas i framtiden. Det finns fortfarande många privata och offentliga arkiv med fältpostbrev från perioden och då och då kommer nya fältpostbrev ut på samlarmarknaden. Så tveklöst finns fortfarande åtskilliga fältpoststämplat att spåra för samlarna framöver.

Brevskrivningen

Bevarade franska fältpostbrev är till största delen tjänstebrev, som berörde administrativa förhållanden i armén och privatbrev från officerare och soldater. De privata fältpostbreven har tidigare genomgått en beskrivande litterär analys av E. Fairon och H. Heuse.

Man skriver hem till Frankrike och berättar om främmande platser, upplevelser i armén, om glädje, stolthet och förhoppningar, men också om olyckor och misslyckanden. Man skriver mycket om hälsan och efterlyser ofta brev och nyheter från hemtrakten. Brev från officerare är många gånger mycket informativa och detaljrika; det är uppenbart att åtskilliga officerare behärskar skrivkonsten fullkomligt. Soldatbrev är oftast mer torftiga. Många soldater var analfabeter eller saknade förmågan att uttrycka sig i skrift. Deras brev är ofta fulla med standardfraser, som återfinns i många andra soldatbrev, grammatiken är ofta väldigt personlig och stavningen i högre grad präglad av hembygdsdialekt än av riksfranska. Beskrivningen av främmande orter inskränks ofta till information om pris och kvalité på det lokala vinet och tobaken.

Källor och litteratur

Chauvet, Michèle,

Introduction à l'histoire postale, des origines à 1849.

Paris 2000.

Chauvet, Michèle,

Les bureaux taxateurs de France. Mais qui taxe les lettres?

Les Feuilles Marquophiles. Supplément au no. 295. 1998.

Fairon, Emilie & Heuse, Henri,

Lettres de Grogards.

Paris 1936.

Frank, Ph. F. De,

Les marques postales de la Grande-Armée
par son histoire 1805-1808.
Paris 1948.

Luft, Stanley J. & Bullock, Victor J.,

Postal-Station Nomenclature and Con-
cordance of Napoleonic Armies in Central
Europe (1808-1813).
Postal History Journal no. 97; February 1994,
p. 6-21.

Pigeard, Alain,

Dictionnaire de la grande armée.
Paris 2002.

Rasmussen, Ib Krarup,

Kan plastlommer skade mine frimærker?
Dansk Filatelistisk Tidsskrift 2008, no.8,
s. 4-10.

Reinhardt, Albert,

Französische Armeepost 1792-1848.
Stuttgart 1986.

Sundberg, Ulf,

Svenska krig 1521-1814.
Stockholm 1998.

Thiers, Adolphe,

Histoire du consulat et de l'empire.
Paris 1845.

Vigier, Jacques de,

Précis historique de la campagne faite en 1807
dans la Poméranie Suédoise par le corps
d'observation de la grande-armée, com-
mandé par le maréchal Brune.
Limoges 1825. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k63674056>

Weil, Maurice-Henri,

Campagne de 1813: La cavalerie des armées
alliées.
Paris 1886.

År	Fältpoststämpel	Stämpelfärg	Ort	Arméenhhet
1807	PORT PAYÉ/No 1 ARMÉE DU NORD	röd	Greifswald	8:e Corps, 1:a Division
1807	No.69/GRANDE-ARMÉE	röd	Stralsund	Corps d'Obser- vation des Côtes. 1:a Division
1808	No.74/GRANDE-ARMÉE	svart	Greifswald, Wolgast	Ej identifierad arméenhhet.
1807-08	No.74.PORT-PAYÉ/	svart	Greifswald GRANDE-ARMÉE	Idem
1807-08	No.77/GRANDE-ARMÉE	röd	Stralsund	10:e Corps, 2:a Division och fältpost- kontoret i Stralsund
1807-08	No.77.PORT-PAYÉ	röd	Stralsund /GRANDE-ARMÉE	Idem
1807	No.77 DEB./GRANDE-ARMÉE	röd	Stralsund	Idem
1807	No.82/GRANDE-ARMÉE	röd	Stralsund	Corps d'Observation des Côtes. 2:a Division
1808	No.82/GRANDE-ARMÉE	röd	Stralsund, Grimmen, Lüdershagen	4:e Corps, 4:e Division
1807-08	No.82 PORT-PAYÉ/GRANDE-ARMÉE	röd	Stralsund	Idem
1807	No.83/GRANDE-ARMÉE	röd	Barth	4:e Corps, serviceenhet
1807-18	No.83/GRANDE-ARMÉE	röd	Stralsund	Idem
1808	No.83.PORT-PAYÉ/ GRANDE-ARMÉE	röd	Stralsund	Idem
1809	No.2/ARM.DU RHIN	röd	Greifswald	Okänd
1809	No.13/ARM.DU RHIN	röd, svart	Stralsund	Okänd
1809	No.13/ARM.D'ALLEMAGNE	röd	Stralsund	Okänd
1812	No.1/ARM.D'ALLEMAGNE	röd	Wolgast	Okänd
1812	No.14/GRANDE-ARMÉE	röd	Stralsund	Okänd

